

ve siddîkların hallerine sahip olan behlûller ibadet ve dinî hükümlerle mükellef değildirlir. Ancak şer'î emir ve yasaklara, dinî mükellefiyetlere riayet etmedikleri halde bunların kutsiyet mertebesine çıkarılmalarına ve Allah'a özel bir yakınlığı bulunan velîler olarak görülmelelerine fıkıh ve kelâm âlimleri baştan beri karşı çıkmışlardır. Özellikle İbnü'l-Cevzî ve İbn Teymiyye gibi Sünnî âlimler cinnet ve divaneliğin bir kusur olduğunu, bu yüzden peygamberlere deli diyenleri Allah'ın kınadığını, bu hal ile hidayet ve velîliğin bir arada bulunamayacağını, velî olmak için kulluk görevinin şuurlu bir şekilde yerine getirilmesinin şart olduğunu söyleyerek behlûlleri ve bunların mâsumiyetini savunanları şiddetle tenkit etmişlerdir. Esasen mutasavvıflar da behlûlleri velîliğin en yüksek mertebesinde görmemişlerdir. Abdülkâdir-i Geylânî'nin halifelerinden Ebüssüüd b. Şibî'nin, "Deliliğe vuran akıllılar hoştur ama gerçek akıllı velîler onlardan daha hoştur" sözünü bütün mutedil mutasavvıflar tasvip etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kuteybe, *Uyûnû'l-aḥbâr*, II, 51; İbn Abdürrabbih, *el-İkḍû'l-ferîd*, Kahire 1949, VI, 148, 156; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 145; Ebû Saïd Ebû'l-Hayr, *Esrârû't-tevhîd*, Tahran 1348, s. 24, 65; Herevî, *Ṭabaḳât*, Tahran 1351, s. 108, 277; Attâr, *Tezkire*, s. 683, 829; a.mlf., *Mantiku't-tayr* (trc. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1944, II, 130, 146; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-saḫve*, II, 516; III, 186, 195; IV, 344, 348, 353; Baklî, *Meşrebü'l-ervâḥ*, s. 99, 114; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 209; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, I, 323; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, X, 431; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 355; Yâfiî, *er-Ravzû'r-reyâḥîn*, Kahire 1315, s. 33, 48; İbn Haldûn, *Muḳaddime*, Tunis 1984, I, 153; a.mlf., *Şifâ'ü's-sâ'il*, s. 107; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, I, 513, 679; II, 185; Câmî, *Nefehât*, s. 102; Şa'rânî, *eṭ-Ṭabaḳât*, II, 131; Dâvûd el-Antâkî, *Tezyînu'l-esvâḳ*, Kahire 1919, I, 23; Adlûnî, *Keşfü'l-haḫâḫ*, I, 164; Ali Necîb Atâvî, *Şi'ru'z-zühḫ*, Beyrut 1981, s. 178; Kâsim Ganî, *Târîḫ-i Taşavvuf*, Tahran 1322, s. 187, 244.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

BEHLÛL-i DÂNÂ

(بهلول دانا)

Ebû Vüheyb b. Amr b. el-Mugîre
el-Kûfî es-Sayraff
(ö. 183/799 [?])

Şahsiyeti meçhul bir sûfî ve hakîm.

Ukalâ-yi mecânînden (deli görünümlü akıllılar) olan Behlûl-i Dânâ Behlûl-i Dîvâne, Sultânü'l-meczûbîn ve Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd (788-809) ile olan münasebeti dolayısıyla Behlûl er-Reşîd diye de anılır. Hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmı menkıbe mahiyetindedir. Diğer behlûllere ve meczuplara ait söz ve hikâyeler çoğunlukla ona bağlandığı gibi birtakım halk fıkraları da kendisine mal edilmiştir.

Rivayetler Behlûl'ün aslen Kûfeli olduğunu ve Bağdat'ta yaşadığını göstermektedir. Kaynakların verdiği bilgilere göre Behlûl başlangıçta saf ve deli değildi. Sonradan ilâhî cezbeye tutularak kendinden geçtiğine, bir daha kendine gelemediğine ve nefsinin tamamıyla silinip gittiğine inanılan Behlûl'ün bundan sonraki hal ve hareketleri oldukça gariptir. Yarı deli haline gelmesine rağmen sözleri nükteli ve iğneleyici, davranışları anlamlı ve uyarıcıdır. Hakkındaki menkıbelere göre mezarlarda ve harabelerde dolaşır, yalnızlığı sever, zaman zaman çocukların maskarası olur, onlar tarafından taşlanır, ama o bunları hep hoş karşılar. Behlûl'e atfedilen fıkra ve hikâyeler hem güldürücü hem düşündürücüdür. Bunlar içinde oldukça garip ve çocukça olanları yanında müstehcen olanlarına da rastlanır. Akıllı ve ağır başlı kimselerin söylemekten ve yapmaktan hayâ ettikleri sözler ve davranışlar genellikle ona nisbet edilmiştir.

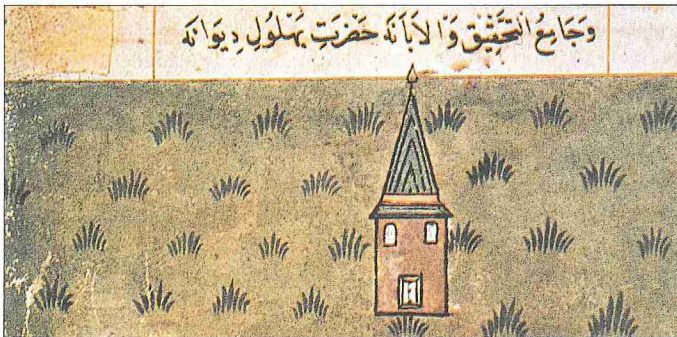
Bazı menkıbeler onu Hârûnürreşîd'in kardeşi, bazıları yeğeni, bazıları da nedimi olarak gösterir. Hârûnürreşîd'e gerekçeleri hiç çekinmeden söylediği, hata

larını çeşitli biçimlerde yüzüne vurarak onu doğru yola getirmeye ve uyarmaya çalıştığı, bunun için de eline geçen fırsatları kaçırmadığı rivayet edilir. Behlûl-i Dânâ diğer behlûller gibi gülmesi ve kahkahasıyla da meşhurdur. Sorulan sorulara ekseriya gülerek, bazan kahkaha atarak cevap verir, ancak bu alaycı tavırları genellikle bir uyarı ve öğüt anlamı taşırdı. Behlûl-i Dânâ'nın vefatı bazı kaynaklarda 190 (806) olarak belirtilmektedir.

Behlûl tasavvufî eserlerde Allah aşığı bir sûfî ve velî olarak gösterilmiştir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, Abdürraûf el-Münâvî ve hatta İbnü'l-Cevzî'nin eserlerinde onun Hak aşığı bir meczup olduğu önemle belirtilmiştir. Attâr'ın *İlâhînâme*'sinde, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinde, Yâfiî'nin *er-Ravzû'r-reyâḥîn*'inde ona ait fıkra ve menkıbeler anlatılmıştır. Nefzâvî, *er-Ravzû'l-âṭır*'da Behlûl'ü aşıkane hikâyelerin kahramanı olarak göstermiştir. İbn Kuteybe'nin *Uyûnû'l-aḥbâr*'ında, İbn Abdürrabbih'in *el-İkḍû'l-ferîd*'inde, Lâmiî Çelebi'nin *Letâifnâme*'sinde Behlûl-i Dânâ menkıbelerine yer verilmesi, bu fıkraların halk arasında geniş çapta yayıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Söz konusu fıkra ve şiirler dikkate alındığında onun bir velî olmaktan çok bir halk filozofu hüviyetine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Behlûl-i Dânâ'nın menkıbe ve fıkraları Arap ve İran edebiyatında olduğu gibi Türk halk edebiyatında da önemli bir yer tutmaktadır.

Şii kaynakları Behlûl'ün İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (ö. 148/765) talebesi olduğunu, aslında Şii olduğu halde takıyye* gereği Sünnî göründüğünü, hatta baskı görmemek ve fikirlerini serbestçe ifade etmek için deli olmadığı halde deliliğe vurarak kendini korumaya çalıştığını kaydederler. Tarih bakımından bu husus mümkün olmadığı için onu on iki imamdan Mûsâ el-Kâzım'ın veya Ali er-Rizâ'nın talebesi sayanlar da vardır. Ancak onun Şii olduğunu gösteren hiçbir ilmî delil yoktur. Behlûl'ün Eymen b. Nâil ve Amr b. Dînâr gibi şahıslardan rivayet ettiği hadisler muhaddisler tarafından mutabek görülmemiştir.

Behlûl'e ait olduğu ileri sürülen ve bazı kütüphanelerde nüshalarına rastlanan (bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 350) *el-Ḳaşidetü'l-Bühlûliyye* sonraki devirlerde derlenmiştir.

Behlûl-i Dânâ
Türbesi'nin
minyatürü
(Matrakçı
Nasuh,
*Beḫân-ı
Menâzil-i
Sefer-i
İrâkeyn*,
İÜ Ktp.,
TV, nr. 5964,
vr. 55b)

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, II, 179; Attâr, *İlâhînâme* (trc. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1985, s. 198, 224; Hasan b. Muhammed en-Nisâbüri, *‘Uḳalâ’ü'l-mecânîn* (nşr. Ömer el-Es'ad), Beyrut 1407/1987, s. 139-160; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, II, 516; a.mlf., *Kitâbü'l-Ezkiyâ*, Kahire 1304, s. 87; Yâfiî, *er-Ravzû'r-reyâhîn*, Kahire 1315, s. 33, 48; Mevlâna, *Mesnevî*, III, 153; Hamdullah Müstevfî, *Târîh-i Güzide*, Tahran 1361, II, 305; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 228; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 68; Şarâni, *et-Ṭabakât*, I, 58; Nûrullah et-Tüsterî, *Mecâlisü'l-mü'minîn*, Tahran 1365 hş., II, 14-20; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 68; Ma'sum Alîşah, *Ṭarâ'ik*, II, 305; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 350; Levend, *Divan Edebiyatı*, s. 29; A'yanü's-Şî'a, III, 617; Ahmet E. Uysal, "Behlül Dâna Fıkralarının Türk Halk Edebiyatındaki Yeri", *TFAY Belleten* 1974 (1975), s. 177-187; D. B. Macdonald, "Bühlül", *IA*, II, 830-831; Bustânî, "Bühlül", *DM*, V, 643-645; "Bühlül", *El²* (İng.), I, 1288-1289; Ulrich Marzolph, "Bohlül", *Elr.*, IV, 319-320.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

BEHLÛL EFENDİ

(ö. 1895)

Türk müzikisi icracısı ve bestecisi.

Fatih Sarıgüzel'de doğdu. Babası Rifat Efendi'dir. Mahalle mektebi ve rüşdiye tahsilinden sonra memuriyet hayatına atıldı. Bahriye Nezâreti'nde göreve başladı, çeşitli vazifelerde bulunduktan sonra Mahzen-i Evrak Kalemî müme-yizliğinden emekliye ayrıldı. 1895'te İstanbul'da vefat etti.

Genç yaşta Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Selâhaddin Dede'ye (ö. 1887) intisap etti ve müziğe ait ilk bilgileri ondan aldı. İlk zamanlar kısa bir süre Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi'den istifade etmişse de müzikteki asıl hocası adı geçen mevlevîhanenin neyzenlerinden Mûsâ Dede'dir. Ayrıca Şâhinbeyzâde Mehmed Bey başta olmak üzere Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Delâlzâde İsmâil Efendi de faydalandığı müşikişinaslar arasındadır.

Güzel sesinin yanında kuvvetli bir müzikî bilgisine sahip olan Behlül Efendi, zamanının en iyi müzikî icracıları arasında yer almış, özellikle *durak* okumakta şöhret bulmuştur. Yenikapı Mevlevîhanesi'nde na't ve âyîn-i şerif, Üsküdar'daki Nalçacı ve Nasûhî tekkelerinde *durak* okurdu. Sadrazam Âlî Paşa'nın başmüezzinliğini yapmış, dinî ve din dışı sahada da hayli eser bestelemiştir. Ancak bir *durak* ve iki ilâhisinin notası günün-

müze ulaşmıştır. Bu arada birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında Şeyh Musullu Âmâ Osman, zâkirbaşı Malak Hâfız, Şeyh Mesud, yeğenleri Bestenigâr Ziyâ Bey ve Şeyh İhsan İyisan en meşhurlarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Ziyâ, "Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi", *1328 Mali Senesine Mahsus Musavver Nevsâl-i Osmânî*, İstanbul 1328-30, s. 289; Ergun, *Antoloji*, II, 442-444, 480, 491, 644, 663-664; Subhi Ezgi, *Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945, s. 47-48; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 104-105; Şengel, *İlahiler*, III, 62-63; Töre, *İlahiler*, V, 80-81; Yılmaz Öztuna, *Dede Efendi*, İstanbul 1987, s. 76; Mehmed Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi* [baskı yeri ve tarihi yok], TRT Müzik Dairesi Yayınlarından, I, 265.

NURİ ÖZCAN

BEHMENİLER

1347-1527 yılları arasında
Hindistan'ın Dekken bölgesinde
hüküm süren bir hânedan.

Behmenî Sultanlığı Delhi dışında müslümanların teşkil ettiği ilk siyasî kuruluşlardan biridir. Behmen adı, Haig'in de işaret ettiği gibi İran'ın eski şahlarından İsfendiyar oğlu Behmen ile ilgilidir. Sultanlık bu adı gelenek gereğince asâlet dolayısıyla almış olmalıdır. Zira Hindistan'daki bütün müslüman hükümdarlar kendilerini tarihî bir şahsiyete bağlamak alışkanlığındaydılar. Bu sebeple Behmenîler'in İran asıllı olduğu iddiası ciddiye alınmamalıdır.

Gucerât, Malva ve Handeş hânedanları gibi Hindistan tarihinde söz sahibi olan Behmenîler'in kurucusu Alâeddin Hasan Behmen Şah'ın (1347-1358) asıl adı Emin Hasan Gangu (Kanku)'dur. Delhi'de hizmet ettiği bir brahmanın güvenini kazanarak onun tavsiyesiyle Tuğluklu Sultanı II. Muhammed'in sarayına giren Emin Hasan sarayda kısa sürede yükseldi. Devletâbâd'da çıkardığı isyan sonucu bağımsızlığını ilân etti ve Alâeddin unvanı ile tahta çıktı; Ahsenâbâd adını verdiği Gülberge'yi başşehir edindi. Behmenîler, Guzerât, Malva, Handeş ve Tuğluklular gibi müslüman hânedanlar Orissa, Vicayanagar ve Varangal (Arangal) gibi Hindû rascalıkları ile komşu idiler. Oldukça enerjik bir karaktere sahip olan Hasan kısa zamanda fetihlerle ülkesini genişletti; Goa, Dabhol, Kolapur ve Telingina'yı da hâkimiyeti altına aldı. Onun devrinde ülke yeni bir idarî düzenlemeye Gülberge, Devletâbâd, Berâr ve Bider

adıyla dört eyalete ayrıldı. Alâeddin ölünce yerine I. Muhammed Şah (1358-1375) geçti. Behmenîler'in ilk büyük sultanlarından olan I. Muhammed Şah ordunun bazı eksikliklerini tamamladı ve ciddi rakip sayılan Varangal ve Vicayanagar rascalalarına karşı seferler düzenledi. Bu seferler sonunda Varangal racası Kanhayya Golkonda'yı terkederek Behmenîler'le barış yapmak zorunda kaldı. Varangal meselesinin hallinden sonra Behmenîler Vicayanagar'ı hedef aldılar. I. Muhammed 1367'deki Kavthal Zaferi'nden sonra Vicayanagar halkının çoğunu kılcıktan geçirdi. Aynı yıl başşehir Gülberge'ye dönen sultan bu sırada patlak veren Behram Han Mâzenderânî ayaklanmasını da kanlı bir şekilde bastırdı.

I. Muhammed'in yerine geçen oğlu Alâeddin Mücâhid de (1375-1378) babası gibi Vicayanagar meselesiyle uğraştıysa da başarı sağlayamadı ve Vicayanagar racası ile barış yapmak zorunda kaldı. Alâeddin Mücâhid ile anlaşmazlığa düşen amcası Dâvud intikam hissiyle yeğenini bir gece uyurken öldürdü ve Behmenî tahtını ele geçirdi. Fakat onun saltanatı da uzun sürmedi, Mav'da Mücâhid'in kız kardeşinin evlâtlığı Ruh Perver Ağa'nın kışkırtması ile öldürüldü ve yerine Hasan Gangu'nun torunu II. Muhammed Şah (1378-1397) geçti. II. Muhammed Şah Behmenî ülkesinin düştüğü iktisadî krizle uğraştı. İslâmiyet'in Dekken'de iyice yerleşmesi onun gösterdiği gayretlerle olmuştur. Behmenî kültürü de bu devirde gelişmiş ve birçok mimari eser yaptırılmıştır. II. Muhammed Şah'ın 20 Nisan 1397 tarihinde ölümü üzerine sırasıyla Gıyâseddin Tehmten ve Şemseddin Dâvud tahta çıkmış (1397) ve onları Tâceddin Firûz (1397-1422) takip etmiştir. Sarayını kadınlarla dolduran bu sultan zamanında kardeşi Hân-ı Hânân ve Emîrû'l-ümerâ Ahmed ile Vekilû's-saltana ve Melik Nâib devlet yönetiminde nüfuz sahibi oldular. Firûz devrinde Vicayanagarlı II. Harihara ve Gondvana racası ile yapılan mücadeleler 1420'de Behmenîler'in lehine sonuçlandı. Firûz Gülberge'de oturan son Behmenî hükümdarı olup halefi Şehâbeddin I. Ahmed (1422-1436) başşehir Bider'e taşımıştır. Firûz'un aksine dindar bir hükümdar olan I. Ahmed "veli" lakabını almıştır. Şeyh Âzerî de şehname tarzında yazdığı *Behmennâme*'yi I. Ahmed'e takdim etmiştir. I. Ahmed'den sonra II. Ahmed (1436-1458) Alâeddin unvanıyla tahta çıktı. Râicpur Dûâb'da valilik yapan kardeşiyle